

Віра СИНЄОК,
orcid.org/0000-0003-0623-1718
заслужена артистка України,
доцент кафедри хореографії
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) v.synieok@kubg.edu.ua

Костянтин КАЛІЄВСЬКИЙ,
orcid.org/0000-0003-4202-4222
аспірант кафедри режисури та хореографії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
викладач кафедри хореографії
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) k.kaliievskiy@kubg.edu.ua

АКСІОЛОГІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІДЕАЛУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті розглянуто життєвозберігаючі канони людства, які сприяють розвитку, формуванню першочергових аспектів естетичного виховання. Акцентовано увагу на відродженні національної культури, яка є запорукою становлення національного ідеалу. Досліджено контекст формування гармонійної особистості через вплив народного хореографічного мистецтва та трансляція національного ідеалу в сучасне середовище.

Проаналізовані фундаментальні аспекти сімейного виховання та сформовані традиції дохристиянської педагогіки. Розглянуто поняття виховних ідеалів, уявлень про досконалу особистість, що стає парадигмою формування ментальності українського народу. Досліджено універсальність принципів хореографічного мистецтва, які позитивно впливають на духовне здоров'я нації. Приділена увага збереженню національної спадщини, що є консолідуючим чинником формування національної ідентичності.

Розглянуто феномен духовності козаків-характерників, які зберігали і передавали із покоління в покоління магічне мистецтво далеких пращурів. Цей образ став невід'ємною складовою загального збірною образу національного характеру українського народу, формуючи базові аспекти національного ідеалу.

Зазначено танцювальні техніки бойового гопака, якого не існує в єдиноборствах та танцях інших народів, та який в повній мірі сприяє зміцненню здоров'я та вдосконалює тіло і душу. Доведено синтез бойових мистецтв і хореографічного мистецтва, який базується на гармонійному поєднанні фізичних процесів з духовною наповненістю та практикою.

В процесі дослідження з'ясована виховна цінність у формуванні особистості через пізнання історії становлення національної культури, спадкоємність та безперервність існування у часі і просторі аксіологічних національних ідеалів.

Підтверджено, що українське суспільство потребує вироблення образу ідеалу людини нового тисячоліття, який виступає ідеалом сучасної культури. Образ, який зберігає універсальні цінності національної свідомості та самосвідомості, транслює шанобливе ставлення до національних святинь, мови, любов до країни, почуття відповідальності за її незалежність.

Ключові слова: ідеал, аксіологія, народна хореографія, національний, український.

Віра SYNIEOK,
orcid.org/0000-0003-0623-1718
Honored Artist of Ukraine,
Assistant Professor at the Department of Choreography
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) v.synieok@kubg.edu.ua

Kostiantyn KALIEVSKYI,
orcid.org/0000-0003-4202-4222
Graduate student at the Department of Directing and Choreography
Ivan Franko Lviv National University,
Lecturer of Choreography at the Department of Choreography
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) k.kaliievskiy@kubg.edu.ua

AXIOLOGY OF NATIONAL IDEAL IN THE VIEW OF FOLK CHOREOGRAPHY

The article deals with the life-saving canons of humanity that contribute to the development and formation of the primary aspects of esthetic education. Attention is focused on the revival of national culture, which is the key to the formation of the national ideal. The context of a harmonious personality development under the influence of folk choreographic art and the national ideal on current environment is studied.

Family background and traditions of pre-Christian pedagogy are analyzed. The concept of educational ideals, and ideas about a perfect personality, which becomes a paradigm for Ukrainian people mentality development, is considered. The universality of choreographic art principles, which have a positive impact on the spiritual health of the nation, is investigated. The attention is paid to the preservation of national heritage, which is a consolidating factor in the formation of national identity.

The phenomenon of the spirituality of the Cossack characters, who preserved and passed on from generation to generation the magical art of their distant ancestors, is considered. This image has become an integral part of the overall collective image of the national character of the Ukrainian people, forming the basic aspects of the national ideal.

The article describes the dance techniques of fighting gopak, which does not exist in combats and dances of other nations, and which promotes fitness and improves body and soul. The synthesis of fighting and choreographic art, which is based on a harmonious combination of physical processes with spiritual content and practice, is proven.

In the course of the study, the educational value in personality development through the knowledge of the history of national culture development, continuity of existence in time and space of axiological national ideals was found.

The author confirms that Ukrainian society needs to develop an image of the ideal person of the new millennium, which is the ideal of modern culture. The image that preserves the universal values of national consciousness and self-awareness, conveys a respectful attitude to national treasures, language, love for the country, and a sense of responsibility for its independence.

Key words: ideal, axiology, folk choreography, national, Ukrainian.

Постановка проблеми. Прагнення людини до досконалості було завжди пріоритетним напрямком у її розвитку. Історичні шляхи формування національних духовних ідеалів пролягали крізь боротьбу за волю та самобутність, створюючи міцний фундамент української національної свідомості.

На яких засадах ґрунтується ідеал? Перш за все це сформовані, визнані народом цінності, які тісно пов'язані з етичними, моральними нормами життя. Ми є частиною природи, яка має свої закони і правила та безпосередньо впливає на наше відчуття гармонії та щастя. Божественні закони добра і зла є основними життєвозберігаючими канонами людства, відірваність та нерозуміння яких неминуче несе велику шкоду особистості. Добро має силу зміцнювати нас, що сприяє вдосконаленню та розвитку, зло ж навпаки просякнуте слабкістю та застоєм, що стримує людство у своєму розвитку, обмежуючи його рух і відкидаючи далеко назад.

В основі культури кожного народу лежать принципи гуманізму, краси, гармонії та досконалості. В процесі історичного розвитку найбільшим втіленням цих принципів стала художня діяльність та її результати – мистецтво. Формування у молодих поколінь почуття прекрасного є першочерговою задачею естетичного виховання.

Отже, головним поняттям в етичній національній культурі є добро нації, що одночасно є добром для кожної особистості.

Аналіз досліджень. На сучасному етапі відродження національної культури особливу увагу

в контексті формування гармонійної особистості має аспект формування національного ідеалу. За останні роки з'явилося чимало досліджень, пов'язаних з цією проблематикою. Це роботи таких науковців, як Овчарук О., Руденко Ю., Пилат В., Мостова І., Кархут Ю., Кузик О. та ін.

Мета статті. Дослідити вплив народного хореографічного мистецтва на формування естетичної досконалості особистості. Мовою мистецтва сприяти гармонійному втіленню національного ідеалу в сучасне середовище.

Виклад основного матеріалу. Вірність і гідність, всі моральні категорії добра, совісті і правди, свободи і обов'язку, працьовитості та любові до батьківщини є фундаментальними аспектами національного ідеалу.

За словами Скрипнікової С. «Вже за часів Київської Русі сформувалися міцні традиції сімейного виховання, головними вихователями у процесі якого виступали батьки, на яких покладалась відповідальність за моральне та трудове виховання дітей. У цей же час відбувається формування народних виховних ідеалів, серед яких особливо шанується чесний, мужній та відважний працівник, що поєднає у собі риси простого робітника-селянина та мужнього воїна – захисника Вітчизни» (Естетична освіта педагога, 2015: 101).

Традиції українського виховання дохристиянських часів тісно переплітаються з виховними традиціями Київської Русі, в наступні епохи продовжують розвиватися та удосконалюватися.

Упродовж всього історичного розвитку українського народу відбулись зміни й у підходах до виховання, внаслідок чого з'являлися нові традиції та ідеали, формування яких значною мірою відбулось під впливом історичних подій. Це зрештою призвело до формування ментальності українського народу, зміцнення його національної самосвідомості, утворення нових виховних ідеалів – уявлень про досконалу особистість, що постає взірцем, до якого має прагнути кожна людина (Естетична освіта педагога, 2015: 101).

Помилкою буде вважати, що національний ідеал є застиглою моделлю в часовому вимірі. На його здатність змінюватись, трансформуватись та переналаштовуватись до різних конкретних умов сьогодення впливають засоби освіти, виховання та культури. Найголовнішим чинником формування гармонійної особистості є національне хореографічне мистецтво, завдяки якому прискорюється рух виховання до вершин національного ідеалу.

За словами Кархут Ю. та Кузик О. «Безперечно, танець – універсальна мова спілкування, важливий важіль у формуванні ідеалів, цінностей, внутрішнього і зовнішнього вигляду людини, потужний педагогічний фактор щодо формування моральних принципів особистості, культури міжособистісних відносин і, звичайно ж, патріотизму» (Кархут, Кузик, 2020: 344).

Універсальні принципи хореографічного мистецтва позитивно впливають не тільки на тілесне, а й на духовне здоров'я нашої нації. Саме національна культурна спадщина, на якій ґрунтується хореографічна культура України з її феноменологічними властивостями, здатна стати одним із консолідуючих чинників у формуванні української нації.

Занурюючись у дослідження терміну «ідеал» з точки зору філософії, можемо звернути увагу на дослідження Овчарук О. в роботі «Парадигмальні виміри ідеалу людини у просторі культури ХХ – початку ХХІ століття». За її словами «... ідеал з позиції його теоретичного осмислення у вимірах класичного, некласичного та постнекласичного філософування, як продукт загальнолюдської культури існував на всіх етапах розвитку людства» (Овчарук, 2018: 24).

Саме процес творчого становлення людської особистості, на яку мали вплив політичні та економічні умови буття, сформували світоглядні позиції, ціннісні орієнтації, життєві принципи та переконання. Отже, здатність до творчої діяльності, креативність, спрямованість до творчої самореалізації становлять культурологічну основу людини. За словами Овчарук О. «У категоріальному вимірі ідеал цілком відповідає атрибутивним харак-

теристикам категорій, відтак виступає як інтегративний компонент культури, що забезпечує вищий рівень усвідомлення світу та його оцінку, а також реалізується у різних формах теоретичного та практичного осягнення культури. В культурологічному пізнанні концепт ідеалу може бути задіяний у процесі реконструкції духовних феноменів та ціннісних систем» (Овчарук, 2018: 25).

Це свідчить про постійну трансформацію сталих форм культурологічного осмислення образів ідеалу людини. Досліджуючи основні концепції ідеалу людини Овчарук О. розкриває сутність культурологічної концептуалізації, яка складається з трьох складових. «Перша складова дозволяє інтерпретувати простір будь-якого типу культури у вимірах його ціннісно-сислової картини світу, через семантику універсальної культури. Друга складова розкриває процес утворення ідеалу людини з позиції теоретичного моделювання. Третя – дає можливість виявити форми його художніх та творчо-практичних інтерпретацій. Єдність цих складових дозволяє розкрити феномен ідеалу людини з позиції його ціннісно-сислового змісту, процесу утворення та механізму об'єктивізації у смислового просторі культури» (Овчарук, 2018: 25).

Що стосується саме національного ідеалу, то неабияку роль зіграло саме хореографічне мистецтво, транслюючи у сучасне середовище феномени козацької спадщини. Танцювальне мистецтво увібрало в себе найкращі зразки національного колориту та характеру українського народу.

За словами Фриз П. «Народний танець є носієм культурного коду народу, втілює важливі риси національної культури, є ретранслятором системи цінностей (суспільні традиції, норми, зразки, ідеали тощо)» (Фриз, 2018: 72).

Одним із яскравих прикладів мужності, неймовірної сміливості та неординарності може слугувати образ козаків-характерників. Хто ж вони такі і чим заслужили до себе таку увагу? Феномен духовності козаків-характерників до кінця непізнаний, але ментальний лад, просякнутий етнічним духом, до цього часу залишається фундаторною парадигмою образу.

За словами Ю. Руденка козаки-характерники «... знали науку своїх предків про самовладання, керування своїм тілом і могли викликати в собі такий стан, який сучасна наука ще не здатна пояснити. Є всі підстави вважати, що запорожці-характерники знали, зберігали і передавали з покоління в покоління езотеричні, астральні знання і магічне мистецтво далеких прашчурів» (Руденко, 2007: 143).

Отже, образ козаків-характерників увібрав у себе загартовані, могутні, титанічні козацькі характери, сталеву волю, залізні нерви, гострий, кмітливий, винахідливий розум, блискавичну реакцію, фантастичну інтуїцію. Цей образ є невід'ємною складовою загального збірного образу національного характеру українського народу, що стає базовим аспектом національного ідеалу.

Послідовниками козаків-характерників в сучасній інтерпретації можна вважати фахівців школи Бойового Гопака, що має свої осередки в багатьох областях України. Керівником та духовним наставником є Володимир Пилат, який є відомим фахівцем у ділянці бойових мистецтв як теоретик і як практик. Будучи досвідченим педагогом та прекрасно володіючи технікою бойового гопака, він написав твір, в якому надихає молодь рухатись до високих моральних цінностей, досягати фізичної вправності, транслувати в сучасне середовище патріотизм, козацьку філософію та національний ідеал.

За словами В. Пилата «... Танець – це найкращий спосіб вишколу рухів ногами. Завдяки танцям у ногах з'являється легкість, а це дає можливість протистояти декільком ворогам» (Пилат, 1999: 29). Дійсно, якщо уважно проаналізувати рухи українського танцювального гопака, то неозброєним оком можна побачити в трюковій частині танцю такі вправи як розніжка, використання якої дозволяє протистояти двом нападникам одночасно. Повзунці – вправа, яка дозволяє боротися із супротивником проти нижньої частини його тіла.

Також танцю Гопака притаманні такі рухи, як голубці та тинки. Ці рухи виконують і хлопці, і дівчата. Якщо брати до уваги бойовий гопака, то ці рухи є системою боротьби проти середньої частини тіла супротивника. Також існує ряд технічних вправ, які спрямовані завдавати шкоду голові, шії, грудній клітині та рукам. Це пістоль та шулик. Пістоль – це удар в сторону однією ногою у стрибку, шулик – удар двома ногами вперед у стрибку.

Отже, техніка танцювального та бойового гопака має яскраві специфічні, самобутні виразно-національні рухи, яких не існує в одноборствах та танцях інших народів, що робить їх унікальними та дуже важкими і складними для виконання представниками інших національностей.

Цікаво зазначити, що бойові танці входили в програму гімнастичних вправ у Стародавній Греції, завдяки яким зміцнювалось здоров'я, вдосконалювалось тіло та душа.

Дух і тіло козаків гартувалось в далеких військових походах, екстремальних ситуаціях, що вимагало залізної дисципліни, фізичної і психофізичної витривалості та витримки. За словами Ю. Руденка

«... Серед козаків високо цінувався культ сили та фізичного здоров'я, а любов до України і особистий дійовий, практичний внесок у захист її інтересів були найвищими критеріями оцінки громадянської позиції, ефективності прикладання своїх фізичних, психофізичних та інтелектуальних сил і можливостей» (Руденко, 2007: 222).

Бойове танцювальне мистецтво було поширене по всій території України. Саме опришки та гуцули відпрацьовували через танець відповідні навички і майстерність володіння топірцями, ножами і мечами, виконували переміщення з ударами та присядками. У Західній Україні найпопулярнішими бойовими танцями є «Аркан», «Опришки», «Гайдук», які виконувались із топірцями. Бартки виконували функції не тільки військові, а й використовувались під час проведення багатьох весільних обрядів. Із прикрашеними топірцями танцювали колядки під час зимових святкових дійств.

За словами І. Мостової «... В Україні поєднання бойового та танцювального мистецтва найпомітніше. А танець є значною складовою бойового трансю. В основу відреставрованих українських бойових мистецтв покладено ритуальний танець: дійство перед початком поєдинку та сама техніка ведення бою (плавні охоплюючі захвати, ковзні переміщення, хвилеподібні удари). Музичний супровід поступово залучав виконавця до специфічної форми трансю, а танцювальні рухи поступово адаптувалися до бойового мистецтва» (Мостова, 2021: 147).

Отже, синтез бойових мистецтв і хореографічного мистецтва базується на гармонійному поєднанні фізичних процесів з духовною наповненістю та практикою.

«Народний український танець упродовж усієї історії збагачувався все новими виразними засобами, в яких віддзеркалювались такі риси як життєрадісність, героїзм, гумор та інші виразні характерні особливості українців. Навіть ритуальні та обрядові танці, які мають етнографічну і автентичну простоту, мають високу естетичну форму і духовну глибину» (Кархут, Кузик. 2020: 345).

Народне хореографічне мистецтво пройшло довгий шлях перетворень та трансформацій, але незмінним залишилось джерело рідної культурної спадщини, яке зберігає в собі та транслює філософську метафоричну систему самобутності та унікальності. Виховна цінність його полягає у формуванні та розвитку особистості через пізнання історії становлення національної хореографічної культури, ознайомленні зі звичаями та традиціями українського народу.

Суть народного танцю полягає в його спадкоємності та безперервності існування у часі та просторі, який тісно пов'язаний з життям та побутом народу.

Узагальнюючі висновки. Проведене дослідження не вичерпує поставленої проблеми. Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути аналізи виховного процесу у різних формах сучасної хореографічної культури, що дозволить розширити отримані знання у джерело

прогнозованих змін. Подальшого вивчення потребують звичаї та традиції, що віддзеркалюють уявлення про національний ідеал людини на різних культурно-історичних етапах її розвитку.

На сьогодні українське суспільство потребує вироблення образу ідеалу людини нового тисячоліття, який виступає ідеалом сучасної культури, але який не повинен втратити універсальні цінності національної свідомості та самосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Естетична освіта педагога: колективна монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 174 с. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Kmono.pdf>
2. Кархут Ю., Кузик О. Народне хореографічне мистецтво як засіб пізнання та збереження традицій народу, патріотичного виховання молодого покоління. Науковий журнал «Молодий вчений», *Культурологія*. Листопад 2020. № 11 (87). Одеса. С. 344-350 <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-74>
3. Мостова І. Синтез бойового та хореографічного мистецтв, специфіка взаємодії. Рівне : РДГУ, Збірник «Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку», 2021. Вип. 38. Розд. III. С. 145–150. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.482>
4. Овчарук О. Парадигмальні виміри ідеалу людини у просторі культури ХХ – початку ХХІ століття. Київ : НАКККіМ, 2018. 36 с. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3173/autoref-ovcharuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Пилат В. Бойовий Гопак. Львів : Галицька видавнича спілка, 1999. 336 с. ISBN 966-7379-21-3
6. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. Київ : МАУП, 2007. 384 с. ISBN 966-608-620-4
7. Фриз П. Українські хореографічні студії як відображення соціокультурного досвіду. *Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал*, 2018. Вип. 8 (163). С. 71-75. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.141874>

REFERENCES

1. *Estetychna osvita pedahoha: kolektyvna monohrafiia*. (2015) [Aesthetic education of a teacher: a collective monograph.] Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 174 s. URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/wp-content/uploads/Kmono.pdf> [in Ukrainian].
2. Karkhut Yu., Kuzyk O. (2020) *Narodne khoreohrafichne mystetstvo yak zasib piznannia ta zberezhenia tradytsii narodu, patriotychnoho vykhovannia molodoho pokolinnia*. [Folk choreographic art as a means of learning and preserving the traditions of the people, patriotic education of the younger generation.] Odesa : Naukovi zhurnal «Molodyi vchenyi», Kulturolohiia, №11 (87). S. 344-350. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-74> [in Ukrainian].
3. Mostova I. (2021) *Syntezy boiovoho ta khoreohrafichnoho mystetstv, spetsyfika vzaiemodii*. [Synthesis of martial and choreographic arts, specifics of interaction.] Rivne : RDHU, Zbirnyk «Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku». Vyp. 38. Rozd. III. S. 145-150. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.482> [in Ukrainian].
4. Ovcharuk O. (2018) *Paradyhmalni vymiry idealu liudyny u prostori kultury XX – pochatku XXI stolittia*. [Paradigmatic dimensions of the human ideal in the cultural space of the 20th - early 21st centuries.] Kyiv : NAKKKiM. 36 s. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3173/autoref-ovcharuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
5. Pylat V. (1999) *Boiovyi Hopak*. [Combat Hopak] Lviv : Halytska vydavnycha spilka. 336 s. [in Ukrainian].
6. Rudenko Yu. (2007) *Ukrainska kozatska pedahohika: vytoky, dukhovni tsinnosti, suchasnist*. [Ukrainian Cossack pedagogy: origins, spiritual values, modernity.] Kyiv : MAUP. 384 s. in Ukrainian].
7. Fryz P. (2018) *Ukrainski khoreohrafichni studii yak vidobrazhennia sotsiokulturnoho dosvidu*. [Ukrainian choreographic studios as a reflection of socio-cultural experience.] Molod i rynek : shchomisiachnyi naukovo-pedahohichni zhurnal. Vyp. 8 (163). S. 71-75. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.141874> [in Ukrainian].